

Zamana Tanık

Bir Mübadele Öyküsü

Saba Öymen

Zamana Tanık

Bir Mübadele Öyküsü

Yol

Cemile'nin torunu anlatıyor

Akşam kentin üzerine düşüyor. Tüm ışıklarını yakmış şenlikli bir otobüsün yanı başında bekleyen heyecanlı, güler yüzlü insanlar. Kaldırımında yol çantaları. Ilık yaz gecesi. Yolculuk heyecanı usul usul sarıyor, üstelik bu sıradan bir yolculuk değil.

Herkes dostça gülümsüyor birbirine. Yanımızdakilerden biri soruyor. “Yunanistan’ın neresinden aileniz?”

Babam yanıtlıyor. “Annem Sofular’dan babam Şahinler’den. Kozana’ya yakın.”

“Bizimkiler Hisar köyünden. Babamı götürmeyi çok istedim olmadı. Kısmet değilmiş. Bu yıl, kalk git dedim kendi kendime, ata topraklarını görmeden göçüp gitme bu dünyadan.”

Yolcular otobüsteki yerlerini alıyor bir bir. Kiminin annesi ya da babası, kiminin büyükannesi büyükbabası Yunanistan’ın Kuzey doğu topraklarında bir yerlerde doğmuş. Bir gün ansızın “Hadi toplayın eşyalarınızı,” denmiş onlara. “Türkiye’ye gidiyorsunuz, artık orada yaşayacaksınız.”

Otobüsümüz önce yavaş yavaş, sonra gitgide hızlanarak mağazaların, apartmanların, iş yerleri, bakkal dükkanları, pastaneler, kahveler, kuru yemişçiler ve çiçekçilerin arasından geçiyor; kalabalık kaldırımları ardımızda bırakıp otoyola çıkıyoruz. Heyecan dinmedi henüz, sesler alçalıyor yükseliyor.

Limon kolonyası kokulu bir uğultu.

Işıklı caddeler karanlıkla yer değiştirirken başımı koltuğa yaslıyorum.

Ne güzeldir bir yerden bir başka yere uzanan yol. Gitmek. Sessiz geceye karışıp yol almak. Uzun, heyecan yüklü geceye. Yaklaşılan, uzaklaşılan köyler, kasabalar. Uykuya dalmış kentler. Çağırın ışığıyla kahveler. Molalarda içilen çaylar. Yıldızlı lâcivert gökyüzü.

Bir ara arkamdaki koltukta konuşanların sesleri kulağıma ulaşıyor.

“Yaz da olsa gece işte. Bak nasıl serinleyiverdi. İyi ki hırkamı yanıma almışım.”

Yaşlı bir kadın sesi. Daha önce duymuş gibiyim bu sesi; konuşması, sözcüklerdeki vurgulama, sesindeki tını birini anımsatıyor... Babaannemi. Aynı toprağın çocuğu olmalı; yazgıları bir, sesleri, sözleri bir.

Babaannem yirmi yıl öncesinden çıkıp geliyor, oturma odasındaki divanda yerini alıyor.

Çocuktum. Uzaklarda bir yerde doğmuştu babaannem, biliyordum. Gençliği başka bir ülkede, hayatın bir başka boyutunda kalmıştı. Aklıma gelip sormazdım nasıldır doğduğu topraklar, merak bile etmezdim. Her şeyi bırakıp gelmek güç müydü, çetin miydi yollar? Gökyüzü aynı mıydı oralarda? Toprağın kokusu? Ağacın yeşili?

Kim düşünür ki o yaşlarda, babaannesinin de bir zamanlar çocuk olduğunu. Beyaz yüzlü bir genç kız, incecik bir kız olduğunu. Çocukluğum, ilk gençliğim kendimle doluydu. Başka yaşamlara yer yoktu. Babaannem oradaydı, o divanda. Onu görmek için çaba harcamama, varlığını bilmek için düşünmeme gerek yoktu.

Büyümem, aşkları, acıları, özlemleri tatmam gerekiyordu sormam için. Onun artık olmadığı bir gün, sararmış yastık yüzlerine, utangaç oyalara, dantellere, ipek mendillere, baş örtülerine, yumuşacık tülbentlere dokunduğum bir gün, çok eskilerde kalmış bir yaşamın umutlarını duyumsadım.

*

Çantamı açıyorum. Bir poşetin içinden, pelür kağıdına sarılmış, kenarları oyali, uçları yıpranmış, sararmış, eski ipek mendili çıkarıyorum. Köşesine işlenmiş harfin üzerinde gezdiriyorum gözlerimi. Süslü kıvrımları var E harfinin, pembe ipliği artık solmuş.

Mendilin sahibini hayal etmeye çalışıyorum. Kim bu E? Bir genç kız, bir kadın olmalı.

Onun mendilinin babaannemin sandığında ne işi vardı?

Dışarıda kopkoyu bir gece. Ağaçlar, tepeler, elektrik direkleri belli belirsiz görünüp kayboluyor. Karanlık camdaki yüzüme, gözlerime bakıyorum; yorgun, biraz heyecanlı yüzüm bu yolculuğun gizemini çözecek bir şey görmeyi umuyormuş gibi araştırıyor camda kayıp giden geceyi.

Henüz babaannem olmayan, yalnızca Cemile olan genç kız kimdi? Tanıyor muyum onu? Kendimi onun yerine koyabilir, onun hissettiklerini yüreğimde duyumsayabilir miyim?

Gidişin, bırakışın anlamını, özlemi iyi bilen ben, bunu yapabilir miyim?

Ben giderken hazırlığını yaptığım, babaanneminki gibi dönüşü olmayan bir gidiş değildi.

Yoldu beni çağırın. Düşlerdi. Bilinmeyendi. Bir serüvendi her şey.

*

Yunanistan. Sofular. Temiz, bakımlı evleriyle, bahçelerde salınan kırmızı sarı pembe gülleriyle ne güzel ne süslü bir köy.

Havada öğle sonrasının durgunluğu. Bir köpek uyuyor boş kahvenin önünde.

Çınarlar, salkım söğütler, portakal ağaçları. Geçmişin tanıdığı ağaçlar. Köyün tozlu yollarının sakinleri. Çok görmüş, çok geçirmiş. Gökyüzünde bulut yürümüş yoluna gitmiş; ağaçsa durmuş, izlemiş. Hep izlemiş. Haksızlık bu belki de... Belki de, rahat bırakın bizi, diyor ağaçlar, bırakın da rüzgârı duyumsayalım yalnızca. Yeter artık gizlerinizi taşıdığımız.

Düğün şenliği yeni bitmiş, mutlu bir genç kadın mıydı Cemile? Baş örtüsünün altında sarı saçları örgülü çok genç bir kadın. Bu ihtiyar ağacın yakınından geçti yukarıdaki çeşmeden su taşırken; soluklandı, yaslandı sert kabuklu gövdesine. Günün birinde bu tozlu yolun, bu koca çınarın özlemiyle içinin yanacağını, onu düşlerinde göreceğini, yapraklarının rüzgârla bir olup söylediği ezgiyi yüreğinde duyumsayacağını bilmedi. Sonraydı, çok sonra, köyünün limon çiçeği kokulu havası, evleri, salkım söğütleri, çınarları, portakalları, dalları eğen koca koca dutları, sulu, yeşil erikleri düşlerine girdi, giriş o giriş, hep aklında, yüreğinde kaldı, derinlere gömüldü, çıkmadı bir daha.

Sofular'ın meydanında Hristo dede geliyor yanımıza. Türklerle Rumlar yer değiştirip ailesi bu köye yollandığında henüz küçük bir çocukmuş. "Türkiye'de doğdum. Aktaş köyünde Amasya tarafında," derken, yıllar yıllar öncesinde kalmış anıların dokunuşuyla yüzü canlanıyor. Gözleri ışıltılı.

"Bir daha gidemedim, çok istedim gene göreyim oraları ama olmadı." Başını büküyor.

"Geldiğimde şu kadarlık çocuktum." Eliyle yeri gösteriyor. "Çok yıl geçti üstünden. Değişti köy. Hafızamda artık pek iş yok ama... Cami, bu kahvenin yerindeydi galiba. Şu evlerin hepsi sonradan yapıldı. Eskiler yıkıldı. Türklerin zamanından bir şeycik kalmadı."

Bir an duraklıyor, sonra heyecanlanıyor. "Ha şurdan ilerden dönün gidin. Orda yıkık dökük kerpiç bir ev var. İşte o, Türklerden kalma."

Pencereleri kırık, sıvası dökülmüş, kimi duvarları yıkılmış eski kerpiç bir ev. Gençliği yıllar öncesinde kalmış küçük bir köşk. Kararmış, kirli tahta basamaklar bir çocuğu bile taşıyamayacak kadar güçsüz, boşu boşuna uzanıyor üst kata doğru. Tek bir sözcük tanımlayabilir karşımdaki görüntüyü. Hüzün.

Kim bilir kimler yaşadı bu çatının altında?

Cemile ve Elefteria

Kim bilir kimler yaşadı bu çatının altında? Sokağı seyretti üst katın işlemeli perdesinin ardından? Belki Cemile? Ya da Makbule, Hayriye? Güzel günler de görmüştür, mutluluk cıvıltıları işitmiştir bu yarı yıkık duvarlar. Cemile'yle Hayriye'nin, Makbule'nin sırdaşı oldular belki.

Uzak yerleri uzak köyleri, kasabaları tanımazmış Cemile. Bir bildiği kendi köyüymüş, bir de üç beş komşu köy. Merak da etmezmiş başka dünya köşesini. Dağların denizin ardı da Osmanlıymış, burası da. Doğduğu toprakmış, anasının babasının yanıymış, sevdiğiyle kavuştuğu köymüş, tüm dünyasıymış bu cennet yer. Köyünden uzun boylu sırım gibi bir delikanlıymış kocası.

Belki Cemile'nin baba ocağıydı bu yarı yıkık, yok olmanın eşiğindeki köşk. Cemile bazen bahçede Elefteria'yla karşılaşırdı, hayırlı sabahlar, derdi. Elefteria gülümserdi, "Hayırlı sabahlar. Kalimera."

Türkiye doğumlu Rum Nikola'nın kızıymış Elefteria. Türkiye'nin Rumları Yunanistan'a yollandığında her eve bir Rum ailesi verilince Cemilelerin alt katında oturur olmuşlar. Yol, yolculuk görmüş, mübadeleyi yaşamış insanlarmış. Bir yıla yakın bir arada, aynı damın altında kalmışlar da birbirlerine kötülükleri dokunmamış.

"Bizimkiler iyi çıktı." dermiş Cemile'nin babası. Duyarmış savaşın, taşkın milliyetçiliğin kışkırttığı kavgaları. Yaşadıkları acıların öcünü birbirinden çıkartmaya çalışan Rumları, Türkleri duyarmış. "Çok şükür," dermiş, "çok şükür bizimkiler iyi insanlar."

Sonra evin geniş odalarını yüksek tavanlarını fısıltılar sarmış. Ürkek konuşmalar almış neşeli gürültülerin yerini. Bağrısmalar. Gözyaşı.

"Nasıl gideriz? Evimizi barkımızı toprağımızı hayvanımızı bırakıp da nasıl gideriz? Ne yaparız oralarda?"

Cemile'nin dedesi, gitmem diye tutturmuş. "Kalkın gidin, bensiz gidin. Ben bu yaştan sonra nereye gidecekmişim? Vatanım bura benim."

On gün sonra yola çıkılacaktı. Katır kiralayacaklarmış yanlarında götürebilecekleri üç beş eşyayı yüklemek için. Kozana'dan geçilip Karaferya'ya varılacak, Karaferya'dan trene binilip Selanik'e ulaşılacaktı. Oradan ver elini Türkiye... Türkiye o kadar da yakın mı? Vapur alacaktı onları Selanik'ten. Duymuşlar ki çadırlar kurulmuş vapuru beklerken gecelemeleri için. Ne kadar bekleyeceklerini, yolun kaç gün süreceğini, Türkiye'ye varınca ne yapacaklarını bilmiyor; yazgılarıyla yüzleşmeye hazır, bekliyordular.

Cemile'yi komşu köyden arkadaşı Hayriye çağırılmış. Birkaç gün önce teyzesinin evine uğradığında Hayriye de oradaymış. "Cemile," demiş Hayriye gözleri nemli, eline sarılmış Cemile'nin, "Yarın bize gel, gitmeden kucaklaşalım. Makbule'ye de söylerim o da gelir."

Cemile kocasından izin almış, kaynanasına haber vermiş. "Ana, Hayriyelere gidiyorum çok durmam dönerim."

"Olur kızım git helâlleş can arkadaşınla. Karanlığa kalmadan dön, emi."

Eskiden oturup neşeyle nakış işledikleri üst kattaki aydınlık odaya çıkmışlar Cemile, Hayriye, Makbule.

Makbule ağlamaya başlamış. "Bir daha görüşmek kısmet olacak mı?"

Sarılmış Cemile. "Ah Makbule, beni de ağlatacaksın. İçim kabarıyor zaten."

"Sen kocanla gidiyorsun Cemile." demiş Makbule küskün, "Ne dert ediyorsun? Kocan yanında olduktan sonra..."

"Doğru söylersin, çok şükür öyle ama anamdan ağabeylerimden ayrı düşünüyorum. Sizden ayrı düşünüyorum. Hem oralar pek uzak. Bizim topraklarımıza benzer mi, nasıl yerlerdir insanları nasıldır bilmiyoruz."

Hayriye Makbule'ye bakıp söylenmiş. "Kıskanma kız Cemile'yi." Söylenmiş ama kızgın değilmiş. "Onun sevdiği başka yöreye gidiyor ya, sana imrenmesi ondan." diye açıklamış Cemile'ye.

Sonra kolunu okşamış Makbule'nin. "Üzülme canım benim. O gelir seni bulur. Dürüst çocuktur benim amca oğlu. Bak görürsün Türkiye'de düğününü yapacağız."

"İnşallah." demişler Makbule ve Cemile bir ağızdan. Cemile, Makbule'nin bir anda ışıklanan yüzüne bakmış. Sıkıntısı biraz dağılır gibi olmuş içine ince bir sevinç dolmuş.

Dönüşte ana babasının evine çocukluk kızlık evine uğramış. Bir bakmış onu camdan gören Elefteria el sallıyor, beklemesini işaret ediyor. Aşağıya gelince kolundan tutup bahçenin arka yanına çekmiş Cemile'yi.

"Sizi Amasya taraflarına yerleştiriyorlarmış öyle mi?"

"Evet öyle diyorlar. Amasya sizin geldiğiniz yer değil mi?"

"Onun için soruyorum ya... Benim için bir şey yapar mısın? Gidince birini bulur musun?"

"Orası küçük yer mi? Kolaysa bulmak bulayım."

“Benim bir sevdiğim vardı orda, Türk. Adı Tahsin. Babası Çıkrıkçılar mahallesinde fırıncı. Bulur musun onu? N’olur. İyi olduğumu söyle ona. Olur mu?”

“Söylerim elbet. Bulursam tabii söylerim.” Elefteria’nın kahverengi derin gözlerine bakmış Cemile. “Sen merak etme. Ne yapar eder bulurum onu.”

Elefteria cebinden çıkardığı mendili uzatmış. Beyaz, kenarları oyalı küçücük bir mendil.

“Bunu al. Tahsin’e ver. Bakıp beni ansın.”

Cemile avcuna almış mendili. Köşesinde pembe iplikle işlenmiş bir E harfi varmış. Elefteri’ya sarılmış; sonra mendili özenle taşıyarak, üst kata koşmuş.

Unutulmayan

Makbule'nin kızı anlatıyor

Annemin ağladığını görürdüm kimi zaman. Gizliden. Yalnız olduğu ya da yalnız olduğunu sandığı zamanlarda.

Usulca inen akşamın koyulaştığı odada, pencerenin önündeki sedire ilişmiş henüz genç bedeni, dışarının yarı aydınlığında gölge halini almış profili hâlâ gözlerimin önünde.

Sobadaki odunların çıtırtısını dinleyerek sarı yapraklı deftere resim yaptığım soğuk bir kış günüydü, ilk kez görmüştüm ağladığını. Belki de şimdi; o günü, o ânı anımsamaya, yeniden yaşamaya çalışırken öyle geliyor bana. Altı yedi yaşında bir çocuk! Kim bilir neleri nasıl da çarpıtmıştır belleğim. Hayalleri gerçek gerçekleri hayal yapmıştır.

Belki de bir yaz günüydü. Ama ben, annemin anımsadığım ilk gözyaşını soğuk bir kış gününe, son dakikalarını uzatmaya çalışan gündüzün dışarıdaki gri aydınlığına yakıştırıyorum. Ilık odada, geceleri yatağa dönüştürülen bej rengi örtülü, yastık yüzleri el işlemeli divanda oturmuş, kucağıma defterimi açmış resim yapıyordum. Annemin ağlaması için bir neden yoktu. Bence hiçbir neden yoktu. Gene de ağlıyordu. Şimdi yıllar sonra düşündüğümde; onu, o akşam üzeri pencerenin önündeki sedirde, nasıl da bugünmiş gibi görüyorum. Akşamın gölgesi odayı sararken, dışarının ışığında keskinleşmiş düzgün profili nasıl da canlı gözlerimin önünde.

“Ne oldu anne niye ağlıyorsun?”

“Bir şey yok güzel kızım. Duygulandım işte.”

Küçüktüm... Canımız yanınca ya da üzülmünce ağlardık. Ağlardık geçerdi. Sarsıntılar, savrulmalar yaşamamıştım henüz. Acılar yanıma uğramamıştı. Annem çiçekli pazen elbisesinin üzerine giydiği el örgüsü hırkanın cebinden mendilini çıkartıp gözlerini sildi. Kalkıp sobaya iki odun attı. Bense yapmakta olduğum resme döndüm. Hayat bilgisi kitabındaki minik ve güzel evin, bahçesindeki ağacın resmini yapıyordum. Çabuk unuttum annemin gözyaşlarını.

Aradan bunca yıl geçti. Bütün bunları belleğimdeki kırıntılarla mı kurguluyorum acaba? O gün yaptığım resmi hâlâ anımsıyor olabilir miyim? Annemin çiçekli pazen elbisesiyle sobaya doğru yürüyüşünü? Gözlerimi kapayınca böylesine net? Gençliği

çoktan arımda bıraktığım bugünlerimde belleğim görmek istediklerimi mi sunuyor bana acaba?

Kapı çalındı, babaannemdi herhalde gelen. Anahtarı olsa da kapıyı bize açtırmayı severdi.

Babaannem ikinci çayına birkaç ev ötedeki komşuya, Saniye Hanım teyzelere gitmişti. Saniye Hanımlar da bizim gibiydi. Annem, babam, babaannem, dedem gibi muhacirdi. Saniye Hanımsız yapamazdı babaannem. İkisi neredeyse her gün birbirlerine gider gelir, hayattan, geçmişten, akrabalarından, komşulardan söyleşir dururlardı.

“Sanki başka ülkenin insanıyız. Yabancıyız buralarda. Kapısını açıp dost yüzü gösteren kadar göstermeyen de var... Muhacir der uzak dururlar... Bayıldık mı evimizi barkımızı bırakıp gelmeye... Harp çıktı, alt üst olduk.” diye söylenirdi babaannem.

“Doğduğumuz topraklar uzak oluverdi. Memlekete gidiyorsunuz, sevinsenize dediler. Neresi memleket bilemedim ben.”

“Açıver kızım kapıyı.” dedi annem.

Sıcak odadan soğuk hole çıkınca ürpererek omuzlarımı kıstım. Babaannem, mahallenin en uzun boylu kadını, “Bugün pek bir soğuk var.” diyerek görkemle girdi içeri. Mantosunu, baş örtüsünü çıkarıp portmantoya astı. Arımdan o da daldı sıcak odaya.

Annem ufak tefek değildi ama babaannemin yanında öyle görünüyordu. Belki de uzun boyuydu herkesin babaannemden çekinmesinin nedeni. Anımsıyorum da, dimdik yürürdü. Sözü nü dinletmeyi severdi. Gene de şimdi düşününce, öfkeli sert biriydi gibi gelmiyor bana. Gönül kırıcı değildi. Abimle bana arka çıkardı. “Çocuktur onlar kızmayın,” derdi hoşla gitmeyen bir şey yaptığımızda. Belki de yeni yurdunda çektiği yabancılığı, ürküntüyü örtmek içindi bu aman vermem diyen duruşu. Göçün, dört ay süren yolculuğun, doğduğu yerleri bir daha görememenin açtığı yaraları kimseler anlamasın diyeydi.

“Birazdan gelir erkekler Makbule,” dedi Hüsniye Hanım. “Kalk da yemekleri kısık ateşe koy.”

Makbule kayınvalidesinin sözünü iki ettirmeden kalktı.

Tam ocağı yakıyordu ki, Hüsniye Hanımın seslendiğini duydu.

“Makbule odayı süpürdün mü bugün kızım?”

“Süpürdüm anne süpürmez olur muyum?”

Sanki bilmiyor her gün her yeri süpürdüğümü diye geçirdi içinden Makbule.

“İyi! Hadi bak işine! Yemekleri koy ocağa”

Hüsniye Hanım kimi zaman kalkar kendi de bir iki işin ucundan tutardı. Tarhana çorbasını karıştırır, kuru fasulyeyi ıslar, büfenin tozunu alıverirdi, süpürgeye elini sürmese de. Zamanında çok yapmıştı on yedi yaşında gelin gittiği evde. Sırasını savmıştı. Artık kenarda oturup denetleme vaktiydi. Makbule'nin sardığı sarmayı beğenmediğinden giriştiği yaprak sarması ve arada bir açtığı kol böreğiyle, akıtma dışında yemek işini de gelinine bırakmıştı bir süredir. Bu kızı, Makbule'yi görüp seçip almıştı oğluna Türkiye'ye göçtükten üç dört yıl sonra. İyi huylu, güzel de kızdı ama asıl yumuşak başlılığıydı onda karar kılmasının nedeni. Aracılar bir başka kızı da göstermişlerdi. Pek güzeldi ama dik başlıydı. Oğlunun tepesine çıkardı, kendisi, Hüsniye Hanım bile bir şey yapamazdı. Bir annenin oğluna kız seçmesi zor işti, Makbule'yi benimsemişti, zamanla sevmişti de bir kaynana gelinini ne kadar severse. Anasız babasız kız. Ağabeyini ta nerelere gönderdiler mübadelede. Bu taraflara gelmek için müracaatta bulundu ama...Devletin işiyle... Ohhoo... Bizden başka kimiciği yok kızın... Bazen içinden böyle geçiriyor, acıyordu Makbule'ye. Yine de gelin dediğin yerini bilmeliydi.

O kış akşamından birkaç yıl sonraydı sanırım, okuldan eve döndüğümde annemin iç çekerek yüksek sesle ağladığını işitip mutfağa koştum.

Sandalyeye çökmüş, başını, masaya dayadığı kollarının arasına gömmüş hıçkırıyordu. Nerede herkes, annem böyle ağlarken babaannem nerede babam nerede diye düşündüğümü anımsıyorum. Öğlen yemeği bulaşıkları musluğun yanına yığılmıştı. Yemek yiyen babam herhalde dükkâna dönmüş, öğlenci olan abim de okula gitmişti. Dedem öleli çok olmamıştı o sıralar. Evde duramayan babaannem kendini savurup duruyordu oraya buraya. O tanıdık senin bu tanıdık benim. Böyle avunuyordu.

“Anne bir şey mi oldu?” dedim masaya abanmış omuzlarına sarılırken.

Yanıt vermedi. Başını öte yana çevirdi. Yok bir şey şimdi geçer diyemedi bu kez.

Yanağımı şakağına dayadım. “Ne oldu anne?”

“Ağabeyim... Telgraf geldi. Dünya gözüyle bir daha göremeden gitti ağabeyim. Kimsem kalmadı bu dünyada.”

“Anne olur mu, biz yok muyuz?” dedim ama beni duymadı bile. Yeniden sarsıla sarsıla ağlamaya başladı.

Dayımı tanımamıştım. Tanımadığı birini nasıl sever ki insan? Hep uzakta olmuştu. Fotoğrafını görmüştüm yalnızca. Benim için taşıdığı tek anlam annemin ağabeyi

oluşuydu. Artık uzaklarda bile var olmayacaktı. Yanaklarımdan akan yaşları duyumsayıp mendil arandım.

“Hiç görmedin sen dayını. Çok akıllıydı, çalışkandı. Çok severdi beni, kol kanat gererdi. Ah, bilseydim böyle olacağını, bir defa olsun götür beni abime diye zorlamaz mıydım babanı... Kader. Kim karşı koyabildi ki...”

Çok sonra doğruldu, gitti yüzünü yıkadı geldi annem. Biraz rahatlamıştı.

“Bir daha görür müyüm memleketi, köyümüzü bilmem? Döneceğiz diye geldik buraya. Eşyalarımızı Rum komşularımıza emanet bıraktık da geldik. Şaşkına dönmüştük. Müslümanların hepsi Türkiye’ye yollanacak diye karar çıkmış. Mustafa Kemal karar vermiş. Mustafa Kemal desin ölüme bile gideriz. Gideriz de kolay mı evini barkını bırakmak? Toprağını, komşunu... Mezarlıkta ölülerini...”

O gün, o bahar öğle sonrasında dinledim annemi. Her söylediğini yüreğimde duyumsayarak, anlattıklarını hiç unutmayacağımı bilsem de unutmaktan korkarak, küçük bir sözcüğü bile belleğime kazımaya çalışarak dinledim.

Balkan Savaşımı babalarını onlardan alan. Annesi iki çocukla kalıvermiş. Abisi daha yeni ergen... Rum çiftçinin getir götür işlerine bakmaya, ne iş verilirse yapmaya başlamış. Annemse çocuk daha.

Hayat hiçbir zaman eskisi gibi tasasız olmamış o yıllardan sonra. Köyde kalabilen erkekler camiden çıktıklarında savaştan, Rum çetelerinden konuşurlarmış. Evlerde kadınlar günlük işlerini yaparlarmış, içlerinde hep bir kaygıyla... Birkaç kez köyü basmış, para istemiş çeteciler. Çetecileri sevmezlermiş, korkarlarmış ama Rum komşularıyla dostlukları bozulmamış, bir arada yaşayıp gidiyorlarmış.

Bir gün çetecilerin köyü basacağını haberi gelmiş nereden geldiyse. Bir yandan canlarından korkarken, annemin çeyizini anımsamışlar: Oyalı tülbentler, dantelli yastık yüzleri, el işlemeli örtüler, bohçalar. Ne olacak onlara? Önce can elbet ama göz nurundan bir hazineye de kıyılır mı... İçi yıkanmış, temizlenmiş bir peynir tenekesi bulmuşlar. Koymuşlar tülbentleri, dantelleri, incecik işlenmiş güzelim örtüleri. Bastırmışlar üstüne, hepsi sığsın diye. Dayımı çağırmışlar vermişler eline küreği bahçede çukur kazdırmışlar. Tenekeyi koyup, toprakla örtmüşler sonra. Belli olmasın diye de iyice düzeltmişler toprağı.

“Birkaç gün geçti. Yanlış haber mi aldık acaba diyorduk ki çeteciler köyü bastı.” dedi annem. “Evlere girip para istediler. Mustafa Emmi vardı, yaşlıca bir adam. Verecek neyim kaldı ki, artık benden bir şey alamazsınız deyip direktmiş. Karısının gözü önünde öldürmüşler adamcağızı. Birkaç evi yağmalayıp çıkıp gittiler sonra. Bir iki gün geçince ancak aklımıza geldi peynir tenekesindeki çeyiz. Toprağı kazıp çıkardık tenekeyi. Açıp baktık ki hepsi pas içinde. Ağladım, ağladım o gün gözlerimde yaş kalmadı.”

Sustu. Pencereden görünen güne, güneşli ılık öğleden sonraya çevirdi gözlerini.

“Felaketler bitmedi. Sonra anacığımı toprağa verdik. Dayanamadı, hastalandı, erkenden gitti bu dünyadan. Teyzemler yanlarına aldılar beni. Ağabeyim ekmek derdinde, orda burda.”

Hep suskun, hep kapalı annem ilk kez içini döküyordu. Onu ne denli az tanıyordum. Sanki yeni acıları yüklenirken yüreği doluyor, taşıyor; geçmişin acılarını boşaltıyordu. Daha fazlasına yer yoktu içinde.

“Sonra anne?” dedim, “Sonra ne oldu? Daha anlatsana. Başka şeyleri, küçükken neler yaptığını da anlatsana biraz.”

“Biz üç arkadaşık, Cemile, Hayriye, ben.” Uzun bir soluk alıp verdi. İçini çekti, rahatlamış gibiydi. Çok susamıştı da Cemile’yi, Hayriye’yi anmak bir bardak soğuk suydum sanki. Bir gülümseme yerleşti dudaklarına.

“Küçücükken beraber oynardık. Büyüdük ayrılmadık. Ta ki mübadele bizi ayırana dek.” Bakışı değişti, utanmış gibi öne eğdi yüzünü. “Hayriye’nin amca oğluyla severdik biz birbirimizi. Anam yok babam yok. Teyzemden isteyecekti beni İsmail. “Akraba olacağız kız.” derdi, gülerdi Hayriye. “Bak görürsün, Türkiye’de yapacağız düğününü,” derdi. Sonra onlar hepsi Amasya tarafına yollandılar. Ben teyzemlerle buraya geldim.

Annemin babamdan önce bir sevdiği varmış. Tuhaf bir burkulma hissettim içimde. Yüreğime bir sancı saplandı çıktı. Garip bir duygu... Hüzünlü bir roman gibi geldi her şey. O kız, anlattığı o genç kız, annemdi ama annem değildi de... Bir öykünün kahramanı gibiydi. Dokundu, geçti gitti.

Açık camdan sokakta oynayan çocukların heyecanlı sesleri geliyordu. Dünyanın en önemli işini yapıyormuş gibi hevesle bağıriyorlardı.

“Saniye Hanımı teyzem de tanırdı. Bir gün Saniye Hanımlarda görmüş beni babaannen. Beğenmiş, uygun bulmuş, babana istediler. Memleketlimizmiş, dedi teyzem, iyi insanlarmış dedi.”

Ayağa kalktı. “Baban, cevizli oturtma yapsan da yesek deyip duruyor kaç gündür, bilirsin çok sever. Hadi sen cevizleri ayıkla, ben de hamuru açayım.”

Yüzüne her günkü, suskun, yakınmasız anlatım geri gelmiş, gözlerindeki acılı bakış kaybolmuştu.

İsmail’e ne oldu; Hayriye’den, Cemile’den bir daha haber aldın mı, diye sormak istedim, sormadım. Artık konuşmak istemiyordu.

Özlenen

Cemile'nin torunu anlatıyor

“Cemile'nin torunuyum mu dediniz?”

Yüzünü göremesem de, dalgalanan sesinden, soluk alıp verişinden belli heyecanlandığı.

“Ah! İnanamıyorum. Tabii gelin. Mutlaka gelin. Yarın bütün gün evdeyim. Hep evdeyim zaten, bir yere çıkamıyorum artık. Çok isterim sizi görmeyi. Nasıl sevindim bilemezsiniz.”

Telefondaki seste babaannemi çağrıştıran bir tını bulmak istiyordum sanırım. Bir ortak tanıdıktan telefon numarasını edinip de aramaya karar verdiğimde kendimi bilinçsizce buna hazırlamıştım. Beni çocukluğuma götüreceğini düşündüğüm götürmesini dilediğim bir sese. Telefondaki kadının İstanbul şivesiyle küçük bir hayal kırıklığı yaşıyorum. Sonra bu kişi diyorum kendi kendime, hattın öbür ucundaki bu kişi Hayriye. İkisi de küçücükken, babaannemle, henüz babaannem olmayan yalnızca Cemile olan çıtı pıtı çocukla, kırlarda koşan otlarda yuvarlanan Hayriye. Henüz ikisi de narin birer genç kızken birlikte gülüp neşelenen, türküler söyleyen nakışlar işleyen Hayriye.

Babaannemin çocukluk arkadaşı Hayriye hayattaymış. Yıllar öncesinden kalan kırık dökük sohbetlerden anımsadığım Hayriye'nin hayatta olduğunu öğrenir öğrenmez onu görmeyi aklıma koydum.

Ne bulmayı umuyordum bilmiyorum. Geçmiş, dilimize takılan eski güzel bir şarkı gibi oluyor bazen. Bir kez sarınca insanı, kolay kolay gitmiyor. Bir yandan da içinde kendinizi bulacağınız bir gazete arşivini araştırmak gibi bu yaptığım. Bir eski yaşamlar arşivini. Bilinmedik olduğunu sansak da, eski yaşamların hazları, acıları, hüznleri o denli tanıdık ki aslında, bunu zaman geçtikçe, ardımızda bıraktığımız yıllar çoğaldıkça anlıyoruz.

Hayriye Hanım'ın kızıyla beraber oturduğu apartman dairesinin kapısını çalarken heyecanlıyım.

Kapıyı kızı açıyor. İçeride salonun girişinde Hayriye Hanım'ın güler yüzü...

“Gelin kızım gelin... Sizi bir kucaklıyayım... Yürürken zorlanıyorum... Kusuruma bakmayın.”

Yaşlanmış, ufalmış bedeni omzuma ancak ulaşıyor. Eğiliyorum. Sarılıyoruz birbirimize. Limon kolonyası kokuyor.

Hayriye Hanım’ın doksan iki doksan üç yaşlarında olduğunu hesaplamıştım. Ağarmış saçlarını ensesinde toplayıp topuz yapmış. Yüzü yumuşacık. Sıcacık gülüyor, beyaz yanakları, göz kenarları çizgiler içinde kalıyor.

Yıllar önce alındığı belli olan eşyalarla dolu salonun ağırbaşlı ve yaslı bir havası var. Yüzleri sonradan yenilenmiş benzeyen berjer koltuklar... Üzeri camlı yuvarlak orta sehpa... Sehpa camının altına yerleştirilmiş dantel örtü... Camekânlı büfe... Büfenin üzerinde kimisi siyah- beyaz kimisi renkli resimler.

“Demek tatildesiniz? Yakında döneceksiniz öyle mi? Olsun, bu devirde uzaklık kalmadı artık...”

Arkasındaki yastığı düzeltiyor, yaslanıyor, “İyi ki aradın beni kızım. Çok sevindirdin. Bunca yıl sonra Cemile karşımda sanki. Belki de benzemiyorsun ama bakışında duruşunda bir şeyler var... Aynı endam, güzellik.” Gülüyor. “Cemile duysa bu sözlerimi pek memnun olurdu şimdi.”

“Ah ah hayat, koca bir hayat geçti köyün o güzelim yemyeşil bahçelerinde çayırırlarında koşuşmalarımızın üstünden.” diyerek sürdürüyor sözlerini. “Görür gibi oluyorum bazen. Şöyle oturmuş camdan dışarı bakarken birden gözlerimin önüne geliyor köyümüz. Bu yaşa gelince hatıralardan başka düşünecek şeyi kalmıyor insanın.”

Zaman uzayıp giden bir yol olsa diye düşünüyorum. Cemile, Hayriye ve Makbule dursa... Geri dönsem, koşsam, bulsam onları beni bekledikleri yerde. Tanısam. Sevgilerini umutlarını özlemlerini paylaşırsalar benimle, yeniden yoluma koyulmadan önce.

Hayriye Hanım’ın kızı bir tepside üç bardak çayla ve küçük, çiçekli tabaklarda kurabiyelerle geliyor.

“Annem akşam üzeri bir bardak açık çay içmeden duramaz.”

Hayriye Hanım giriyor araya. “Birkaç yıl önce olsa sana alt üst böreği de yapiverirdim kızım ama artık ne kollarım tutuyor ne bacaklarım. Azıcık ayakta dursam tükeniyorum.”

“Sağ olun Hayriye Teyze. Böreğinizi yemek de güzel olurdu ama önemli olan sizi görmek, dinlemek. Babaannem de çok güzel börek yapardı akıtma yapardı, anımsıyorum.”

“Bizim oraların hamur işi meşhurdur. Gençken gelenimiz gidenimiz çok olurdu. İstanbullu misafirlerimize yapardım bizim yemeklerden. İstanbul mutfağı mübadeleden sonra çeşitlendi zenginleşti derlerdi. Bir alt üst böreği yapardım bol ıspanaklı, kayınpederim Hayriye'nin alt üst böreği olsa da çizmeyle dalsak içine derdi. Çok severdi. Bir de kol böreğini. Ispanaklı kol böreğini yapmak gibi yemek de merasimlidir bilir misin? Çocukken kokusuyla sevinirdik önce. Sonra siniyle gelirdi sofraya nar gibi kızarmış. Sininin içine ortası boş bırakılarak yerleştirilir de öyle pişirilirdi börek. Sofraya getirirken de ortaya, boş bırakılan yere yoğurt konurdu. Börekten koparıp koparıp yoğurda banıp yerdik.”

“Ah, ne güzel anlatıyorsunuz Hayriye Teyze, gözlerimin önüne geldi. Siz babaannemle kardeş gibiymişsiniz. Adınızın geçtiğini anımsıyorum küçüklüğümünden. Ama çocukluk işte... Bir kulağımdan girip öbüründen çıkardı söylenenler. Şimdi olsa... Kendi kendime kızıyorum, niye can kulağıyla dinlemedim niye sorup öğrenmedim.”

“Babaannen Cemile, Makbule ve ben ayrılmaz üç arkadaşlık kızım. Sanırdık ki hep bir arada yaşayacağız. Çocuklarımız, torunlarımız bir arada büyüyecek sanırdık. Nerden aklımıza gelirdi deniz aşırı gideceğiz? Hayat hayal ettiğimizden bambaşka olacak?”

“Yolda beraber miydiniz babaannemlerle? Göç yolunda. Sonra Türkiye'de yakın oldunuz mu birbirinize?”

“Selanik'e kadar birlikte gittik. Çadırlarda kaç gün kaç gece geçirdik bilmem. Sonra vapurlardan biri bizi aldı onlar kaldı. Amasya'da gene bulduk birbirimizi. Bizim köyün çoğunu Amasya'ya, Amasya çevresine yerleştirdiler. Orada bir müddet beraberdik. Sonra babaannenin ailesi amcalarına, amca çocuklarına yakın olmak için batıya gitmeye karar verdi. Çok çektik o yıllarda. Kolay mı? Birdenbire hayatın değişiyor. Sil baştan... Bambaşka bir yerde yeniden başlıyorsun. Ama ben kendi adıma teşekkür borçluyum mübadele kararına. Mübadele olmasaydı nerde okuyacaktım da muallime olacaktım? Gerçi okumaya hep meraklıydım. Pederim Selanik'e tayin edildiğinde köydeki evi kapatıp Selanik'e taşınmıştık bir ara. Orada sübyan mektebine gittim. Babam ilme, okumaya öğrenmeye düşküncü. Aydın, zamanının önünde biriydi. Ağabeyimin, erkek kardeşimin eğitimini hep önemsemişti. İstekli görünce beni de kız mektebine gönderdi.”

Nereden duyduğumu anımsamıyorum, büyükler konuşurken kulak vermiş olmalıyım, aklımda kalmış. Evlenip hemen çoluk çocuğa karışan babaannemin ve Makbule'nin tersine, Hayriye evlendikten sonra uzun süre çocuk sahibi olamamıştı. O da o yıllar için aykırı bir şey yapmış, Muallime Mektebini bitirip öğretmen olmuştu. Kızı daha sonra doğmuştu.

“Her şey bir sebeple olur derler ya, talih beni bu ülkeye rahmetli beyimle tanışayım diye getirmiş olmalı. Rahmetli eşim muallimdi. O da Rumeli göçmeniydi ama bizden önce göçmüştü. Kavala'da okumuş rüştiyeyi. Sonra Darülmualimin'e gitmiş. Yaşı

benden büyükçeydi biraz. Olgun adamdı. O dedi bana. Hayriye evde boş oturacağına okumak istemez misin? Okuyup muallime olmak istemez misin dedi. Şaşırdım kaldım. Hiç görmedim duymadım. Çevremde okumuş kız yok. Hele böylesi hiç aklıma gelmezdi. Bir erkek karısını okumaya teşvik etsin. Okusun istesin. O yıllarda... Ne iyi etmiş de teşvik etmiş. Çok sevdim öğretmenliği... Talebelerimi... Ne iyi ne vefalı talebelerim oldu. Hâlâ ziyaretime gelir kimisi.”

Dışarıda gökyüzü pembe mor akşam üstü rengine bürünüyor. Salona gölgeler çöküyor. Hayriye Teyzenin kızı köşedeki ayaklı abajuru yakıyor. Sarı bir ışık doluyor odaya. Cama yansıyan silik yüzlerimizi görüyorum.

“Makbule’yi çok düşündüm yıllar boyu, hâlâ düşünürüm,” diyerek konuyu değiştiriyor Hayriye Hanım. “Duymuşundur babaannenden belki. Makbule bambaşka taraflara gitti yerleşti teyzesiyle birlikte. Birbirimizi kaybettik. Benim amca oğlum sevdalıydı Makbule’ye. Hayat nasıl da değişiyor birdenbire. Evleneceklerdi. Yunanistan’da kalsaydık muhakkak evlenirlerdi. Başka birini buldu burda İsmail. Çok üzüldüm, içime dert oldu. Makbule’nin boşuna bekleyişini, ümitlenişini düşündükçe... Gözümden düştü, kalbimden silindi İsmail. Affetmedim onu yıllarca. Ne yapayım Hayriye, dedi bana. Makbule’nin nerede olduğunu bile bilmiyorum. Bahane... Bilmez olur muyuz? Teyzeleri nereye yerleştirildi biliyoruz. Ararsın sorarsın bulursun. Kolay mı Hayriye, dedi. Eh o yıllarda şimdiki gibi kolay değil tabii. Nerde şimdiki gibi atla uçağa, atla otobüse. Gene de istese yapardı. Ne diyelim? Kader...”

Gözleri dalıyor bir an. “Bak bir Selanik türküsü geldi dilimin ucuna.”

Bir fırtına tuttu bizi a yârim deryaya kardı/ O bizim buluşmalarımız a yârim mahşere kaldı

Özlem yüklü, ince, yaşlı sesi titreyerek odaya yayılıyor, penceredeki yarı karanlığa, camdaki buğuya karışıyor.

“Hepimiz çok severdik bu türküyü. Makbule’nin sesi pek güzeldi. O söyler, biz de orasından burasından katılırdık. Şimdi birden aklıma düşüverdi.”

Akşam çöktü odaya. Cemekânlı büfe gölgelere büründü, seçilmez oldu fotoğraflardaki ciddi yüzler. İzin isteyip kalkma vakti. Fakat sormak istediğim bir şey daha var.

“Babaannemin sandığından üzerine E harfi işlenmiş küçük bir mendil çıktı Hayriye Teyze. Babaanneme bir Rum kızı vermiş sanırım.”

Susuyor bir süre. Bilmiyor, belki de anımsamıyor diye düşünüyorum düş kırıklığıyla.

“Elefteria’nın mendili,” diyor sonra. “Cemile çok uğraştı emaneti sahibine ulaştırmak için ama bulamadı. Sevdiği bir Türk delikanlı varmış Elefteria’nın. Babaannenler

Amasya'ya doğru yola çıkarlarken mendili babaannene vermiş. Sevdiği çocuğa göndermek istemiş, bakıp onu ansın diye. Geçmiş zaman... Çocuğun adı neydi unuttum. Tanıdıklara sordu soruşturdu Cemile. Oturduğu mahalleyi buldu ama taşınmışlar herhalde. Yoklar. Hatta sonra bir gün beraber koştuk gittiydik galiba. Öyle bir şeyler kalmış aklımda. Çocuğun bir akrabasını, bilmem hangi sokakta oturuyor diye duymuş Cemile. Tarif etmişler sokağı. Gittik ki bambaşka birileri. Tanımazlar, bilmezler Elefteria'nın sevdiği genci."

"Neler yaşanmış, hepiniz neler yaşamışsınız Hayriye Teyze. Ne kadar hüzünlü bütün bunlar."

"Her hayat bir roman derler ya kızım, öyle işte." Gülümsüyor. Sesi, gülümseyişi öylesine hafif ki, bir daha hiçbir zaman yüksek sesle konuşmayacak, bir daha hiçbir zaman kocaman kahkahalar atmayacak gibi geliyor bana. Sanki bundan böyle, yaşamı boyunca hep usulca konuşacak, usulca gülümseyecek.

Kalkıyorum.

"Artık gideyim. Çok geç oldu, sizi de yordum."

"Azıcık yorulsam ne çıkar? Çok memnum oldum kızım. Sevindirdin beni."

"Bak bu kadar konuştuk da unuttum söylemeyi," diyor sonra oturduğu yerden güçlükle kalkarken. Koluna girip yardımcı oluyorum. "Memlekete gittim, tekrar gördüm oraları. Rahmetli beyim hayattayken gittik. Çok mutlu oldum çok heyecanlandım. Her yer gibi oralar da değişmiş tabii. Olsun değişsin. Gene de doğduğum toprak, çocukluğumun köyü. Dolandım durdum hatıraların arasında. Çok heyecanlandım. Sen de git kızım. Cemile gidemedi, sen git gör."

"Gideceğim Hayriye Teyze. Mutlaka gidip göreceğim, köyünüzün havasını soluyacağım."

Saba Öymen

Zamana Tanık

Bir Mübadele Öyküsü

ekitap.ayorum.com